

DE BLAASKOPVLIEGEN (DIPTERA: CONOPIDAE) VAN FRYSLÂN

E. Peter de Boer

Blaaskopvliegen zijn de 'sluipers' onder de vliegen. Om niet op te vallen lijken sommige blaaskopvliegen sprekend op wespen of wilde bijtjes ('mimicry'). Net als zweefvliegen zijn het bloembezoekers. De larven van blaaskopvliegen leven parasitair bij wespen, hommels en bijen. De vrouwtjes zitten daarom op verborgen plekjes tussen de bloemen en struiken die door deze angeldragers worden bezocht. Als ze een geschikt slachtoffer ontdekken volgt een bliksemsnelle aanval en wordt er een eitje in het lichaam van de wesp, bij of hommel gelegd. Blaaskopvliegen zijn op geschikte plaatsen altijd wel te vinden, maar steeds in kleine aantallen. Over het voorkomen van blaaskopvliegen in Fryslân is nog vrijwel niets bekend. In dit artikel wordt een overzicht gegeven van de in Fryslân aangetroffen soorten met aantekeningen over ecologie, gedrag en recente verspreiding. Het overzicht is grotendeels gebaseerd op eigen onderzoeksgegevens sinds 1980 en de collectie blaaskopvliegen in het Fries Natuurmuseum (FNM). In Fryslân werden dertien soorten blaaskopvliegen aangetroffen, hiervan zijn vier soorten nog niet eerder uit Fryslân gemeld. Hopelijk vindt u in dit artikel genoeg informatie om tussen de veelheid aan vormen onder de tweevleugeligen en angeldragers in eigen tuin of natuurgebied een blaaskopvlieg te ontdekken.

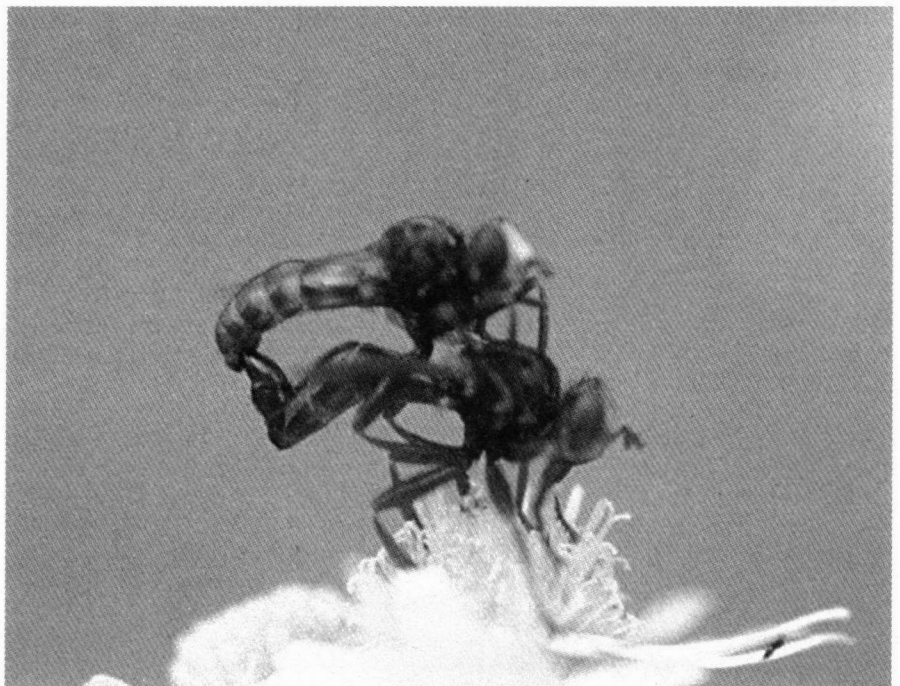
INLEIDING

Uit Nederland zijn 33 soorten blaaskopvliegen bekend (Van Veen 1984, Van Aartsen 1997). De meeste blaaskopvliegen in Nederland zijn zeldzaam en komen voornamelijk onder de grote rivieren voor. Meer zuidelijk in Europa zal men steeds meer soorten aantreffen. Blaaskopvliegen hebben een voorkeur voor klimatologisch warme en droge gebieden met een overvloed aan bloeiende planten en de daarmee samengaande bijen- en wespenfauna.

Er zijn grofweg twee typen blaaskopvliegen te onderscheiden; wat grotere wesp-achtige vliegen met de kenmerkende geelzwarte waarschuwingskleuren en kleine roodachtig tot grijze bij-achtige vliegjes. De kop is wit van kleur en lijkt enigszins opgeblazen. Vandaar de naam blaaskopvlieg. In grootte variëren deze vliegen van 4-15 mm. De grotere soorten zijn vrij eenvoudig op naam te brengen. De kleine blaaskopvliegjes zijn wat lastiger te determineren. Omdat er in Fryslân maar weinig kleintjes voorkomen, levert determinatie weinig problemen op. Alle Nederlandse soorten zijn op naam te brengen met de determinatietabel van Mark van Veen (1984); de verspreidingsgegevens hierin zijn ondertussen wel sterk verouderd. Alle 13 in Fryslân aangetroffen soorten worden in dit artikel kort besproken. Op de zeldzamere en nieuwe soorten wordt wat uitgebreider ingegaan. Helaas hebben blaaskopvliegen nog geen Nederlandse namen, maar de wetenschappelijke namen zijn vaak des te mooier...

CLASSIFICATIE

Blaaskopvliegen behoren tot de insectenorde der tweevleugeligen of Diptera

Sicus ferrugineus (parend paartje), Schaopedobbe juli 2002
 Waarnemer: Dico de Klein, determinator: E. Peter de Boer.

foto: Dico de Klein

(van het Grieks: di = twee, pteron = vleugel). Deze orde omvat de vliegen en muggen. Zoals de naam al aangeeft zijn tweevleugeligen te herkennen aan het bezit van slechts twee vleugels. Dit in tegenstelling tot de wespen en bijen die vier vleugels bezitten. Het achterste vleugelpaar is bij de Diptera omgevormd tot een paar evenwichtsorganen, de haltertjes. Muggen herkent men aan de veelledige antennen, vliegen hebben korte drieledige antennen. Muggen zijn vaak zeer slank en fragiel, vliegen zijn wat robuuster gebouwd. Praktisch overal ter wereld zijn vliegen en muggen de meest voorkomende insecten. Diptera ondergaan een volledige gedaantewisseling ('holometabool'). Elke soort leeft in feite twee levens: eerst als larve en daarna als volwassen vlieg of mug. Beide stadia zijn en leven volko-

men verschillend van elkaar. Veel van de ecologie van deze soortenrijke insectenorde is nog onvoldoende bekend. Er wordt geschat dat het aantal vliegen en muggen in Nederland rond de 4.500 soorten bedraagt. Maar er worden nog jaarlijks nieuwe soorten voor onze fauna ontdekt.

LEVENSWIJZE

De volwassen blaaskopvliegen zijn bloembezoekers, die van nectar leven. Omdat ze vaak in kleine getale voorkomen, spelen ze een ondergeschikte rol bij de bestuiving. Zweefvliegen, hommels en bijen komen vaak in veel grotere aantallen voor. De nectar wordt opgezogen met een snuit die tot een soort zuiger omgevormd is. Doordat deze meestal vrij lang is kun-

nen bloemen bezocht worden met diepliggende nectar (zoals lipbloemen). Zweefvliegen hebben een veel kortere snuit en bezoeken dus veelal andere bloemen.

Blaaskopvliegen zijn te vinden bij bloemrijke kruidenvegetaties en bloeiende heide en op bloeiende bomen en struiken. Soorten van het geslacht *Conops* en *Sicus* geven de voorkeur aan de rijk bloeiende delen van de kruidlaag. Op bloeiende heide kun je soorten van het geslacht *Physocephala* aantreffen. Rond bloeiende bomen en struiken vinden we vooral soorten van het geslacht *Myopa*. Met name in het vroege voorjaar zijn deze vaak op bloeiende wilgen aan te treffen, iets later in het jaar op fruitbomen en op meidoorn.

De wat grotere soorten van de geslachten *Conops*, *Physocephala* en *Leopoldius* lijken veel op wespen. Door het nabootsen van stekende insecten zullen vogels ze liever overslaan als lekker hapje. Waarschijnlijk wordt deze 'mimicry' ook toegepast om niet op te vallen tussen de wespen en bijtjes waar blaaskopvliegen op parasiteren. *Physocephala* lijken op graafwespen doordat hun achterlijf sterk is ingesnoerd (wespentaille). *Conops* en *Leopoldius* lijken meer op de gewone 'limonadewespen'; de *Myopa*'s vind ik enigszins op kleine zandbijtjes lijken.

VAN EITJE TOT BLAASKOPVLIEG

De larven van blaaskopvliegen zijn inwendige parasieten van hommels, wespen, bijen en sprinkhanen. De larve ontwikkelt zich in het achterlijf van de levende gastheer en leeft daar van de inhoud van achterlijf en borststuk. In het derde vervellingstadium bezit de larve een soort snuit. Deze wordt gebruikt om vanuit het achterlijf in het borststuk te boren. Dit moet immers via de smalle wespentaille van hommels, wespen en bijen. Als de larve is volgroeid, verpopt deze zich in het achterlijf van de gastheer, die dan pas sterft. De pop overwintert in het nest van de dode gastheer of de bladstrooisellaag. De volgende lente of zomer komt een volwassen blaaskopvlieg uit de pop te voorschijn.

De manier waarop door het vrouwtje van de blaaskopvlieg een eitje in het achterlijf van de gastheer wordt afgezet, is zeer ingenieus. Het vrouwtje duikt als het ware op een geschikte

Tabel 1. Naamlijst van de Friese blaaskopvliegen (Diptera: Conopidae) per 1 januari 2003. Bronnen: collectie Fries Natuurmuseum (voor 1980) en collectie E.P. de Boer (na 1980).

Soort	voor 1980	na 1980
1. <i>Leopoldius signatus</i> Wied. in Mg.		x
2. <i>Physocephala nigra</i> Deg.	x	
3. <i>Physocephala rufipes</i> Fabr.	x	x
4. <i>Conops flavipes</i> L.	x	x
5. <i>Conops strigatus</i> Wied. in Mg.	x	
6. <i>Conops vesicularis</i> L.	x	x
7. <i>Conops quadrifasciatus</i> Deg.	x	x
8. <i>Sicus ferrugineus</i> L.	x	x
9. <i>Myopa buccata</i> L.		x
10. <i>Myopa strandi</i> Collin		x
11. <i>Myopa tessellatipennis</i> Motsch.	x	x
12. <i>Myopa testacea</i> L.	x	x
13. <i>Myopa vicaria</i> Walker		x

gastheer en klampt deze aan. Het beweeglijke achterlijf van de gastheer wordt vastgezet met een 'klampje', een soort puntige verdikking aan het eind van het achterlijf. Daarna wordt het achterlijf doorboord en wordt het eitje afgezet. Daartoe is het achterlijf van een blaaskopvlieg naar onderen toe omgekrond, een aanpassing die de eiafzet in het lichaam van de gastheer vergemakkelijkt. Dit alles gebeurt bliksemsnel. Ik heb dit gedrag meerdere malen waargenomen bij *Myopa* die zandbijtjes op bloeiende wilgen lastig vielen. Meestal gebeurt dit in de vlucht, een enkele keer vallen blaaskopvliegen ook zittende dieren aan. Omdat de betreffende hommels, wesp of bij deze 'verkrachting' niet erg op prijs stelt en probeert weg te vliegen, tuimelen beide vaak door de lucht en vallen in de vegetatie.

Vrouwtjes die hun eieren willen afzetten zijn vaak te vinden bij de ingang van nesten van hommels, wespen of bijen. Ook tijdens het bloembezoek worden hommels, wespen en bijen door blaaskopvliegen belaagd. De blaaskopvliegen kiezen daarvoor een onopvallende, maar strategische positie in de vegetatie en vliegen vanaf hun zitplaats op de slachtoffers af. Er zijn hommelnesten uitgegraven waarvan het parasiteringspercentage tot 22% bedroeg. Tegenwoordig worden er vrijwel geen nesten meer uitgegraven, maar het loont zeker de moeite om dat toch weer eens te doen. Op die manier komt men veel te weten over de gastheerkeuze en levenswijze van blaaskopvliegen. De gastheerkeuze van *Myopa* is bijvoorbeeld nog grotendeels onbekend. Waarschijnlijk hebben enkele van de zeldzamere *Myopa*-soorten zich gespecialiseerd op één of een beperkt aantal soort(en) zandbijtje(s): *Andrena*. Blaaskopvliegen worden op hun beurt soms geparasiteerd door een bronswespje. We noemen dit 'hyperparasitisme', het

parasiteren van een parasiet.

ONDERZOEK IN FRYSLÂN

Van 1980 tot en met 1998 werden de Beetsterzwaagse bossen en Drachten door de auteur geïnventariseerd op het voorkomen van een 20-tal vliegenfamilies. De aandacht ging daarbij vooral uit naar zweefvliegen, maar ook werden gegevens verzameld van talloze andere (vaak kleinere) families. De laatste vier jaar zijn verschillende natuurterreinen van It Fryske Gea op het voorkomen van wilde bijen, zweefvliegen en libellen onderzocht. Tijdens dit onderzoek werden ook enkele blaaskopvliegen waargenomen en verzameld. In mijn collectie zijn 70 blaaskopvliegen opgenomen, behorend tot elf soorten. Daarnaast zijn zo'n 400 veldwaarnemingen verzameld. Blaaskopvliegen zijn soortenarm en bovendien zo weinig talrijk dat ze vrijwel nooit gericht onderzocht worden. Meestal zijn het toevallige bijvangst van de enkeling die zweefvliegen of bijen verzamelt.

Omdat Conopiden nooit in grote aantallen worden verzameld, zijn ze zelden rijk vertegenwoordigd in collecties. In de collectie van het Fries Natuurmuseum (FNM) staan 218 Friese blaaskopvliegen behorend tot negen soorten, verzameld in de periode 1942-1986. Het grootste deel hiervan is afkomstig van wijlen Gerrit Stobbe, destijds conservator van het FNM. Van Bas van de Wetering kreeg ik nog enkele waarnemingen van Bakkeveen. Dit overzicht is in hoofdzaak gebaseerd op eigen veldwaarnemingen en materiaal uit mijn privé-collectie. Voor gegevens uit het verleden werd de collectie van het FNM geraadpleegd.

De meeste waarnemingen zijn afkomstig uit het zuidoosten van onze provincie. Van de Friese Waddeneilanden

waren slechts enkele schaarse gegevens uit de collectie van het FNM beschikbaar. Vermoedelijk zullen her en der in privé-collecties en musea in de rest van het land nog blaaskopvliegen uit Fryslân aanwezig zijn. Dit zal echter maar een beperkt deel van het totaal zijn. Het hier gepresenteerde overzicht is naar alle waarschijnlijkheid vrij volledig. Het is een poging om alle bekende gegevens die tot nu toe werden verzameld op een rijtje te zetten en een eerste naamlijst van de blaaskopvliegen van Fryslân te presenteren. Bij mijn weten is dit nooit eerder gedaan.

METHODE

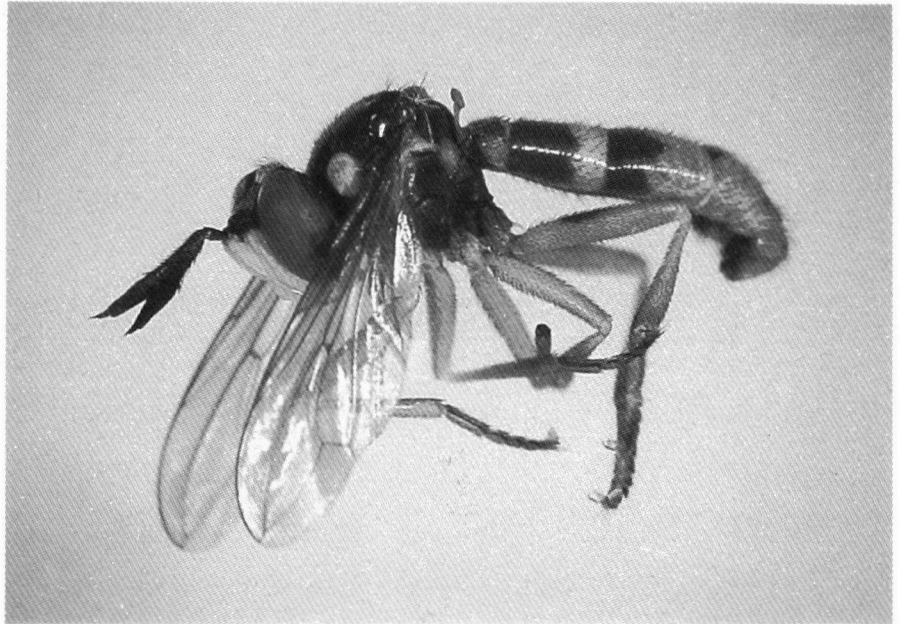
De meeste blaaskopvliegen werden ontdekt door bloeiende planten en bomen af te speuren. Om ze op naam te brengen, werden ze gevangen met een handnet. De meeste soorten zijn in het veld gedetermineerd en daarna weer losgelaten. Sporadisch werden enige exemplaren meegenomen. Deze zijn in alle gevallen opgenomen in mijn collectie en dienen als bewijs- en referentiemateriaal. Het merendeel van de blaaskopvliegen werd bij toeval ontdekt tijdens de speurtochten naar zweefvliegen. In sommige gevallen werd ook gericht naar *Myopa's* gezocht: in het vroege voorjaar op bloeiende wilg (bij Beetsterzwaag) en Mahonia (bij Drachten).

SOORTBESPREKINGEN

De soorten met een asterisk voor hun naam zijn nieuw voor Fryslân.

* *Leopoldius signatus* Wied. in Mg. In de blaaskopvliagentabel (Van Veen 1984) staat deze wespenimitator te boek als zeer zeldzaam. De soort wordt slechts vermeld van drie vindplaatsen in het zuiden van het land. Recent zijn enkele nieuwe vindplaatsen ontdekt in Nederland (Van Aartsen, 1997), uit Fryslân was de soort nog niet bekend.

L. signatus parasiteert ploovleugelwespen (Hymenoptera: Vespidae). Tussen de talloze wespen valt een enkele geelzwarte blaaskopvlieg nauwelijks op. De mogelijkheid bestaat dat deze soort minder zeldzaam is dan de schaarse vangsten doen vermoeden. Ook de late vliegtijd speelt hierbij een rol. De vliegtijd van *L. signatus* is afgestemd op het aanwezig zijn van het gros van de werksters van de sociale wespen (*Vespa*). In Ne-

Leopoldius signatus ♀, Haersmapark Drachten, 3 september 1991
Waarnemer, determinator en collectie E.P. de Boer.

foto: Dico de Klein

derland is de soort gevangen van eind juli tot in september (in Groot-Brittannië tot eind oktober). Veel vliegen-vangers zijn dan niet meer actief, omdat de meeste soorten rond deze tijd al lang uitgevlogen zijn.

L. signatus wordt vooral aangetroffen rond bloeiende Klimop, waar meestal veel wespen te vinden zijn. In de nazomer en herfst is dit één van de weinige planten waar nog voldoende nectar en stuifmeel te halen valt. Ook zweefvliegen worden in groten getale tot Klimop aangetrokken. De soort heeft geen duidelijke biotoopvoorkeur: in Engeland is ze aangetroffen in bosranden, bij heggen en muren, heide, parken, grasland, tuinen, een kerkhof en een golfbaan (Clements 1990). Aanwezigheid van Klimop en wespen is waarschijnlijk de belangrijkste voorwaarde voor het voorkomen van deze zeldzame blaaskopvlieg.

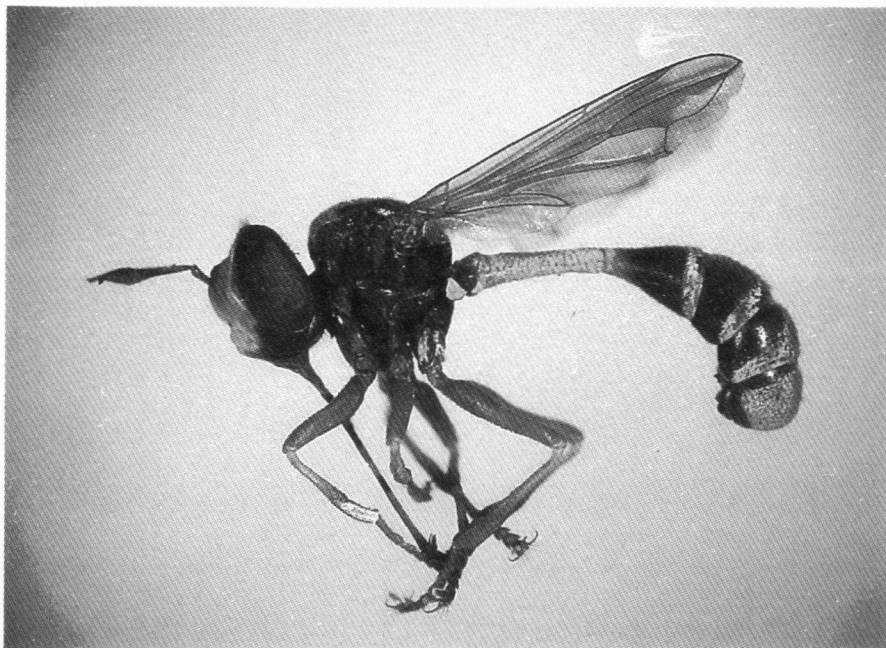
Op 3 september 1999 zag ik een vrouwtje van deze soort rond enkele Mahonia-struiken in het Haersma Park te Drachten vliegen. Ze vloog zeer traag, ging af en toe even op een blaadje zitten en maakte dan uitvallen naar rondvliegende wespen. Op de bloeiende Klimop in de directe nabijheid van deze struiken waren veel wespen aan het foerageren. De vangst komt dus goed overeen met de informatie uit de literatuur. Het exemplaar bevindt zich in mijn collectie. Ik vermoed dat deze soort, met gericht zoeken, op meer plekken in het zuidoosten van Fryslân op kan duiken. Let dan op een langzaam vliegende, slanke, wesp-achtige vlieg rondom bloeiende Klimop in tuinen en parken.

Physocephala Schiner

Blaaskopvliegen uit dit geslacht lijken erg veel op graafwespen, met name op rupsendoders (*Ammophila*). Het begin van het achterlijf is zeer sterk ingesnoerd en zo dun als een speld. De dieren zijn zwart met een goud- of roodkleurige bandering. Ze parasiteren een breed spectrum aan gastheren, waaronder graafwespen, hommels, wilde bijen en ploovleugelwespen. Eén soort parasiteert zelfs sprinkhanen. In Nederland komen vier soorten voor, waarvan twee in Fryslân.

Physocephala nigra Deg. Deze zeldzame soort kan in Nederland soms plaatselijk iets talrijker optreden. Zij wordt bijvoorbeeld op de Veluwe relatief vaker gevangen en ook uit Drenthe zijn verscheidene vindplaatsen bekend. De enige keer dat ik deze grote en donker gekleurde blaaskopvlieg zelf ving, was in juli 1983 bij Havelte. *P. nigra* komt voor in heideterreinen. De soort heeft een voorkeur voor de wat vochtige heideterreinen met Klokesgentiaan, Dop- en Struikheide. Bloembezoek is vastgesteld op de bloemen van heide; in Havelte vloog de soort op Speerdistel. Als gastheren zijn Moshommel en Aardhommel bekend.

Uit Fryslân zijn slechts drie oude waarnemingen bekend uit het uiterste zuidoosten. De laatste vangst dateert uit 1977 uit Ravenswoud (collectie FNM). Omdat de soort gebonden is aan vochtige heide, een biotoop dat in Nederland steeds zeldzamer geworden is, lijkt het aannemelijk dat ook

Physocephala rufipes ♂, St. Rambert Frankrijk, 4 augustus 1988. Waarnemer, determinator en collectie E.P. de Boer. foto: Dico de Klein

deze blaaskopvlieg in aantal achteruit gegaan is. De soort is al 25 jaar niet meer in Fryslân gevangen en het is maar zeer de vraag of ze hier nog steeds voorkomt.

***Physocephala rufipes* Fabr.** Dit is de algemeenste soort van het geslacht *Physocephala* die ook in Fryslân op veel plaatsen is gevangen. Opvallend is dat ze regelmatig in de laagveen-gebieden (o.a. Alde Feanen en De Deelen) en in steden (Leeuwarden, Drachten) wordt gevangen. Ook zijn er enkele vermeldingen van Ameland. Hoewel de soort vrijwel overal in Fryslân kan worden aangetroffen, is ze in het zuidoosten waarschijnlijk wat algemener.

De soort wordt het meest gevangen in heideterreinen, maar ook in kruidenrijke vegetaties op andere plaatsen heeft men een goede trefkans. Waarschijnlijk is de aanwezigheid van voldoende bloeiende planten en een ruime aanwezigheid van diverse hommels de meest bepalende factor. Als gastheren zijn een hele rij hommelsoorten en ook de Rode wesp (*Vespa rufa*) bekend. In Frankrijk zag ik deze soort rond nesten van de Rode wesp.

***Conops* Linné**

De blaaskopvliegenfamilie (Conopidae) is naar dit geslacht vernoemd, als meest typische vertegenwoordigers van de familie. Het zijn wespachtige vliegen met een iets ingesnoerd achterlijf. De meeste soorten

zijn zwart met gele dwarsbanden. Meestal worden hommels geparasiteerd, maar ook plooiwespjes behoren tot de gastheren. In Nederland komen zes soorten voor, waarvan vier in Fryslân.

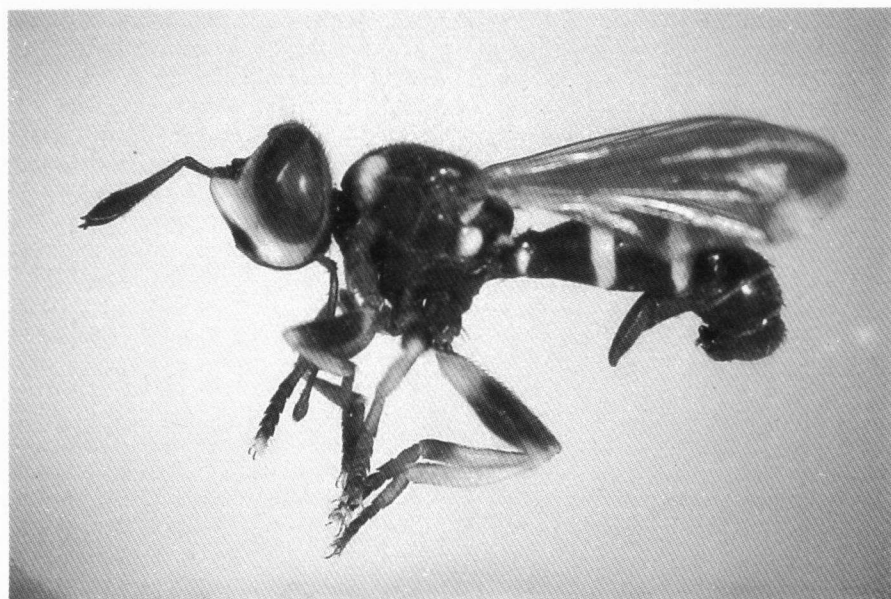
***Conops flavipes* L.** Samen met *C. quadrifasciatus* en *S. ferrugineus* behoort *C. flavipes* tot de algemeenste blaaskopvliegen in Nederland en Fryslân. De soort wordt voornamelijk aangetroffen in het zuidoosten van onze provincie. Ook zijn vangsten gemeld uit Leeuwarden en Oudemirdum,

maar ze is niet van de Waddeneilanden bekend. De soort is zwart gekleurd met gele banden en lijkt sprekend op een metselwesp.

C. flavipes wordt meestal gevonden bij rijk bloeiende kruidenvegetaties langs bosranden, wegen, sloten en in tuinen. Meestal wordt ze in wat vochtiger terrein aangetroffen dan *C. quadrifasciatus*. Bloembezoek is vastgesteld op Akkerdistel, Gewone berenklaauw, Echte kamille en Tormentil. Zelf trof ik haar ook aan op braamstruweel, Kleine watereppe en guldenroedes. Eenmaal zag ik de soort bij tientallen op Akkerdistels bij het bruggetje over het Koningsdiep bij de Lippenhuisterheide. Als gastheren zijn de Steenhommel, een metselbij (*Osmia spec.*) en de Rode wesp bekend.

***Conops quadrifasciatus* Deg.** Deze soort lijkt erg op de vorige, maar is daarvan te onderscheiden door de aanwezigheid van een zilverstreep op de zijkant van het borststuk. Net als *C. flavipes* is de soort vrij algemeen, maar iets meer gebonden aan bossen. Bovendien wordt ze vaker in heideterrein gevangen. Uit Fryslân komen voornamelijk meldingen uit het zuidoosten en eenmaal werd ze gevangen op Terschelling. Bloembezoek is bekend van Zandblauwtje, Watermunt, Dopheide, Struikheide, asters en Akkerdistel en zelf zag ik de soort ook op guldenroedes. Als gastheer is alleen de Steenhommel bekend.

***Conops strigatus* Wied. in Mg.** In Nederland is dit een zeldzame soort die slechts van vijf vindplaatsen be-

Conops flavipes ♀, Otterterp 27 juli 1988. Het klampje is duidelijk te zien. Waarnemer, determinator en collectie E.P. de Boer.

foto: Dico de Klein

kend is uit het binnenland. Waarschijnlijk is deze soort landelijk achteruitgegaan. Het is een vrij onopvallend getekende *Conops* die enige gelijkenis vertoont met de vorige twee. Ik heb deze zeldzame soort zelf nog nooit gevangen. Over de ecologie is erg weinig bekend. In Engeland vliegt de soort op Jacobskruiskruid en Duifkruid, in Duitsland vooral op distels. De gastheren zijn nog onbekend. In de collectie van het FNM staan vier exemplaren, alle augustusvondsten van Appelscha; de laatste vangst is gedaan in 1981. Evenals *Ph. Nigra* is de soort al ruim 20 jaar niet meer in Fryslân gevangen.

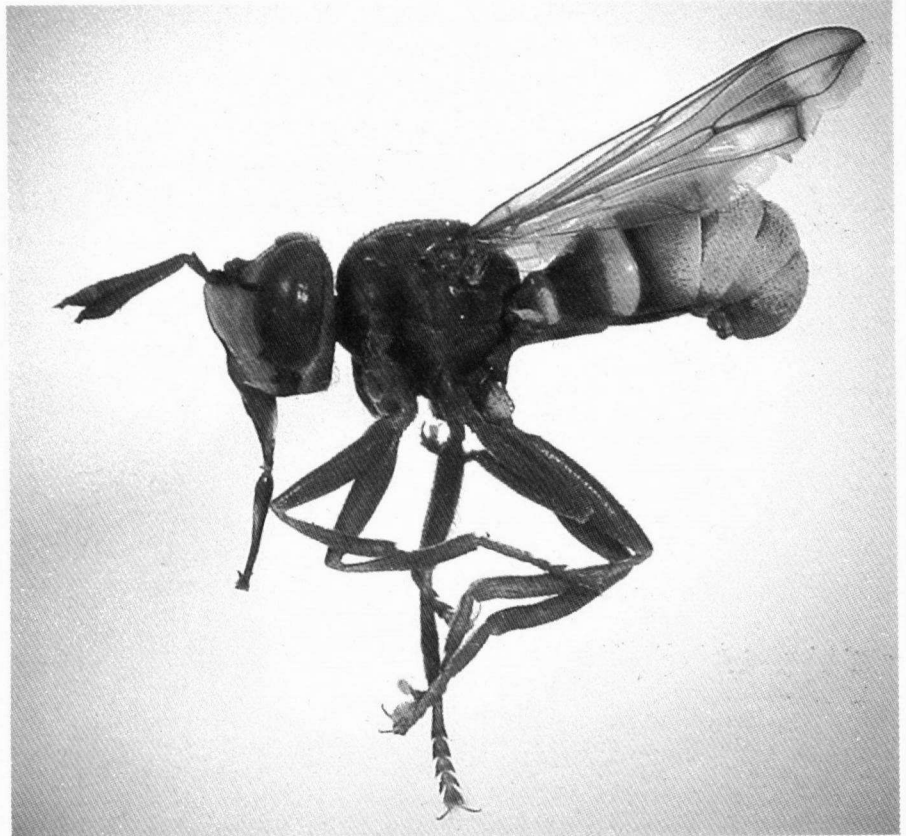
***Conops vesicularis* L.** Dit is een prachtig getekende, goudgeel tot roodgekleurde blaaskopvlieg met rode poten. Het is een vroege vlieger (medio april tot medio juni) in tegenstelling tot de andere soorten van het geslacht *Conops*. In Nederland zijn slechts een tiental vindplaatsen bekend, maar waarschijnlijk is de soort plaatselijk niet zeldzaam. Vanwege de vroege vliegtijd wordt ze mogelijk gemist bij inventarisaties.

Ik tref deze soort vrijwel jaarlijks in het voorjaar aan bij bloeiende wilgen rond de Beetsterzwaagse bossen. Het gaat dan altijd om één of enkele exemplaren per jaar, dus algemeen is ze zeker niet. In de collectie van het FNM zijn tien exemplaren uit de periode 1965-1975 opgenomen. Deze vangsten zijn alle gedaan nabij Appelscha en Bakkeveen. Op 11 mei 1967 werden zes exemplaren gevangen rond Appelscha.

De soort wordt het meest gevangen in gebieden met gemengd bos, wat ook voor de Friese vangsten geldt. Ik zag deze soort vaak zeer snel vliegend rond bloeiende wilgen op open plekken in het bos of bosranden. Ze gaan zelden zitten en zijn dus moeilijk te vangen. *Conops vesicularis* is echter vrij onmiskkenbaar. Indien men bekend is met de soort, is ze al van een afstandje te herkennen. Als gastheer is de Moshommel bekend, een zeldzame hommelmel die vroeger verspreid door Nederland voorkwam maar sinds 1980 schrikbarend achteruit is gegaan (Peeters 1999). Het is misschien goed om op vliegplaatsen van *Conops vesicularis* eens te letten op deze zeldzame hommelmel.

Myopa Fabricius

Blaaskopvliegen van dit geslacht zijn over het algemeen vrij klein en gedrongen gebouwd. Meestal zijn ze donker- tot oranje-rood gekleurd en

Conops vesicularis ♂, Oltterterp 27 juni 1989.
Waarnemer, determinator en collectie E.P. de Boer.

foto: Dico de Klein

dicht behaard. Ze lijken wel enigszins op zandbijtjes, vooral in vlucht. De vleugels bezitten veelal een ingewikkeld vlekkenpatroon. Ook het achterlijf vertoont vaak een patroon van afwisselend zilveren en zwarte vlekjes. Het meest werden *Myopa*'s aangetroffen in en rond bloeiende wilgen. Ze zijn dan zeer onopvallend, omdat ze snel vliegen en weinig rusten. Vaak bevinden ze zich in het binnenste van een wilg, waar ze op takjes zitten of hoog in de top. Hierdoor zijn ze moeilijk te vangen met een net. Vrijwel alle *Myopa*'s vliegen erg vroeg in het jaar.

Zelfs van de algemenere soorten zijn de gastheren nog steeds onbekend. Ik vermoed dat ze parasiteren bij zandbijtjes van het geslacht *Andrena*. Een aantal malen zag ik vrouwtjes die zandbijtjes probeerden 'aan te vallen'. De wilgen waar de meeste *Myopa*'s op zijn gevangen werden druk bezocht door diverse soorten zandbijtjes. Op het gebied van de gastheerkeuze van *Myopa*'s valt dus nog veel te ontdekken. *Myopa*'s worden over het algemeen vaak over het hoofd gezien vanwege hun vroege vliegtijd en onopvallende gedrag. In de collectie van het FNM bevinden zich slechts elf exemplaren.

* ***Myopa buccata* L.** Deze *Myopa*

staat te boek als overal verspreid voorkomend (Van Veen 1984). De soort is te vinden rond rijk bloeiende bomen en struiken, zoals meidoorn, vogelkers en Mahonia. Soms zitten ze diep binnenin de boom of struik. Ze is van alle andere *Myopa*'s te onderscheiden door de melkwhite vensterjes in de vleugels.

Ik ving deze soort alleen begin jaren '80 in Drachten. Ze vlogen destijds in het Haersma Park op bloeiende Mahonia-struiken. Sinds de laatste vangst in 1982 heb ik haar niet meer gezien. In de jaren erna waren wel *M. tessellatipennis* en *M. testacea* op deze struiken aanwezig. Het lijkt er op dat *M. buccata* in Fryslân sterk achteruitgegaan of zelfs verdwenen is. In de collectie van het FNM zijn ook geen exemplaren aanwezig. Een mogelijke verklaring voor de achteruitgang is misschien het verdwijnen of achteruitgaan van een gastheer.

***Myopa testacea* L.** Na *Myopa tessellatipennis* is dit de algemeenste soort, gemakkelijk te herkennen aan het zwartgezoomde dwarsadertje in de vleugel. De soort lijkt niet echt gebonden aan een specifiek biotoop, maar is te vinden rond bloeiende bomen en struiken, ook in stedelijke gebieden. Ik vond de soort op wilgen in de Beet-

sterzwaagse bossen en in Drachten op bloeiende Mahonia. In de collectie van het FNM zijn vijf dieren opgenomen, die alle vijf in Leeuwarden gevangen zijn door Gerrit Stobbe.

Myopa tesselatipennis ♂, Dellebuursterheide april 2002. Waarnemer, determinator en collectie E.P. de Boer. foto: Dico de Klein

***Myopa tesselatipennis* Motsch** Deze soort lijkt de laatste jaren te zijn toegenomen en is op dit moment verreweg de algemeenste *Myopa* in Fryslân. Begin jaren '80 ving ik haar een enkele maal in Drachten. In de jaren daarna namen de vangsten en ook de aantallen toe. In de collectie van het FNM bevinden zich zes dieren van Ravenswoud, Tytsjerk en Bakkeveen. Zelf ving ik de soort in de afgelopen jaren op diverse plekken verspreid door Fryslân: in de Alde Feanen, de Lendevallei en rond Beetsterzwaag. De vleugels van deze soort hebben veel donkere vlekjes.

* ***Myopa vicaria* Walker** Een vrij zeldzame soort die de afgelopen jaren wat vaker in Nederland gevangen wordt. Ze lijkt erg op de vorige soort en is daarvan in het veld slechts met enige oefening te onderscheiden. *M. vicaria* is iets meer oranje-rood gekleurd. De soort is vrijwel uitsluitend op wilgen

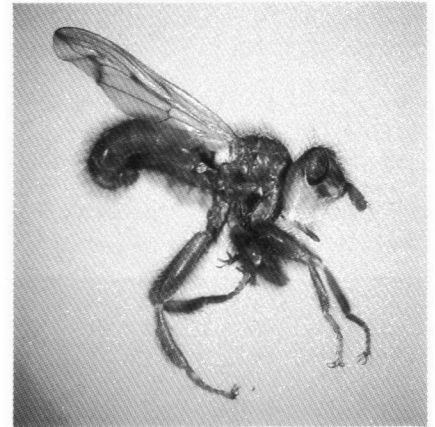
gevangen en vliegt zeer vroeg (eind maart tot begin mei). Door deze vroege vliegtijd is de soort in het verleden mogelijk vaak gemist bij inventarisaties. Toch is de soort wel degelijk zeldzaam, getuige het beperkte aantal vondsten in Fryslân. Ik ving de soort alleen bij bosvijvers in Olterterp op bloeiende boswilg. Met goed zoeken zijn ze elk jaar wel te vinden.

* ***Myopa strandi* Collin** Deze soort lijkt sterk op de vorige twee soorten. *M. strandi* is misschien iets bloedroder van kleur, maar de feitelijke determinatie geschiedt aan de hand van de beharing op de achterlijfspunt. *M. strandi* is de meest zeldzame *Myopa*-soort in Fryslân en ook landelijk is de soort erg zeldzaam. Ik heb de soort maar enkele malen (1989, 1995 & 1996) gevangen, meest in april, op Boswilg bij de bosvijvers van Olterterp.

Sicus Scopoli

Vertegenwoordigers van dit geslacht lijken ietwat op een grote en slanke uitvoering van een *Myopa*. Het verschil zit in de vorm van de opgeblazen kop. Bij *Sicus* is de ruimte onder de oogrand niet zo groot als bij *Myopa*. In Nederland komt maar één soort voor.

***Sicus ferrugineus* L.** Deze hoogzomersoort is van alle blaaskopvliegen in Fryslân het meest algemeen. Ze kan in de gehele zuidoosthoek worden aangetroffen, maar ook op de Waddeneilanden. *S. ferrugineus* heeft een voorkeur voor de wat hoger en droger gelegen gebieden. Ze is vaak te vinden aan bosranden en bezoekt veel verschillende plantensoorten. Vaak tref ik deze soort aan op gele composieten en distels. Ze wordt ook regelmatig in paring gezien, iets wat bij de andere blaaskopvliegen maar zelden

Myopa strandi ♂, Olterterp 29 maart 1998. Waarnemer, determinator en collectie E.P. de Boer. foto: Dico de Klein

geval is. Als gastheren zijn de Aard-, Akker-, Boom-, en Steenhommel bekend. Dit zijn overal algemeen voorkomende hommelse soorten, vandaar misschien het vrij algemene voorkomen van *Sicus*.

SAMENVATTING

Dit is het eerste overzicht van het voorkomen van blaaskopvliegen in Fryslân. Op basis van eigen onderzoek (sinds 1980) en de collectie van het FNM is een naamlijst samengesteld van de Friese blaaskopvliegen. Er werden dertien soorten in Fryslân vastgesteld. Daarvan worden *Leopoldius signatus*, *Myopa buccata*, *M. vicaria* en *M. strandi* nieuw voor de Friese fauna gemeld. Van *Physocephala nigra* en *Conops strigatus* zijn alleen oude vondsten in de collectie van het FNM aangetroffen; vermoedelijk zijn beide soorten inmiddels uit Fryslân verdwenen.

DANKWOORD

Johannes Fokkema, conservator van het Fries Natuur Museum, was zeer behulpzaam bij het toegankelijk maken van de gegevens in de collectie. Karin Uilhoorn las het concept kritisch door en deed belangrijke aanbevelingen voor de leesbaarheid. Dico de Klein kwam met het geweldige idee om via de stereomicroscop foto's van opgezette dieren uit mijn collectie te maken. Hierdoor kunnen we nu vrij eenvoudig laten zien hoe mooi de blaaskopvliegen eigenlijk zijn.

LITERATUUR

- AARTSEN B. VAN 1997. Nieuwe en zeldzame vliegen voor de Nederlandse fauna. Nederlandse Faunistische Mededelingen 7: 7-10.
 CLEMENTS D.K. 1990. Provisional distribution maps for Leopoldius species in Britain (Diptera: Conopidae), with some comments on the known biology. Dipterists Digest (7): 34-38.
 OOSTERBROEK P. 1981. De Europese Diptera. Determineertabel, biologie en literatuuroverzicht van de families van de muggen en vliegen. Wetenschappelijke Mededeling nr. 148. KNNV Uitgeverij, Hoogwoud.
 PEETERS T.M.J., T.P. RAEMAKERS & J. SMIT 1999. Voorlopige atlas van de Nederlandse bijen (Apidae). European Invertebrate Survey - Nederland, Leiden.
 VEEN M. VAN 1984. De Blaaskopvliegen en Roofvliegen van Nederland en België. Vijfde gewijzigde druk. Jeugdbondsuitgeverij.